

УДК 336.7

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

ПУРІЙ Галина Миколаївна

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
E-mail: galunaryiy@gmail.com

Анотація. У статті охарактеризовано сучасний стан банківської системи України. Проведено кількісно-якісний аналіз динаміки основних показників діяльності банків. Визначено основні проблеми розвитку банківської діяльності і на цій основі окреслено систему заходів, спрямованих на стабілізацію та вирішення актуальних проблем розвитку банківської системи України.

Аннотация. В статье охарактеризовано современное состояние банковской системы Украины. Проведено количественно-качественный анализ динамики основных показателей деятельности банков. Определены основные проблемы развития банковской деятельности и на этой основе намечено систему мероприятий, направленных на стабилизацию и решение актуальных проблем развития банковской системы Украины.

Ключові слова: банківська система, банк, криза, операції банків.

Ключевые слова: банковская система, банк, кризис, операции банков.

Постановка проблеми. Банківська система є однією із найважливіших складових фінансового ринку, а її стабільність та розвиненість – необхідною умовою розвитку національної економіки. Ключовим завданням банківського сектору є перерозподіл фінансових ресурсів між населенням, суб'єктами господарювання та державою у пріоритетні галузі економіки. Концентруючи основну масу фінансових ресурсів і спрямовуючи кредитні потоки в ефективні галузі економіки, банки відіграють провідну роль у розвитку кожної країни. На банківський сектор в Україні припадає понад 90% усіх фінансових послуг. Проте, світова фінансова криза, несприятливі політичні та військові події, скорочення виробництва, інфляційний тиск на економіку, зниження інвестиційної активності, суттєво послабили банківський сектор та значно ускладнили його умови функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів банківської діяльності на фінансовому присвячено наукові праці Л. Алексеєнко, О. Вовчак, І. Лютого, С. Міщенко, С. Науменкової, Л. Примостки та інших. Проте низка питань, пов'язаних із оцінкою основних проблем, тенденцій розвитку та напрямів удосконалення банківської діяльності в Україні, є ще недостатньо опрацьованими.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану, висвітлення основних проблем та перспектив розвитку банківської системи України.

Виклад основних результатів дослідження та їх обґрунтування. Необхідною умовою ефективного функціонування економіки будь-якої країни є ефективний розвиток банківського сектору. Банки є інститутами фінансового ринку, що забезпечують процеси акумуляції і перерозподілу вільних фінансових ресурсів, забезпечуючи рух коштів між усіма економічними суб'єктами та підтримку процесів економічного відтворення.

Банківська система України протягом останніх декількох років знаходиться у стані системної кризи, яка зумовлена сировинною моделлю розвитку національної економіки, постійним дефіцитом довгострокових банківських ресурсів, диспропорціями банківських балансів та неефективними діями монетарного регулятора, що в кінцевому результаті призвело до трикратної девальвації гривні, вразливості банків та їхніх клієнтів до валютних шоків. У звіті «Глобальний індекс конкурентоспроможності 2016-2017» Україна посідає останню позицію серед 138 держав за показником «Надійність банків», 116 місце – за показником «Доступність фінансових послуг» та 112 місце – за показником «Легкість доступу до кредитів» [1].

Програма реформ оздоровлення банківської системи [2], запропонована Національним банком України, призвела до суттєвого зменшення їхньої кількості та до радикальних змін у функціонуванні системних банків. Аналіз динаміки зміни

кількості банків в Україні показав їхнє суттєве зменшення (рис. 1). Так, за результатами звітів Національного банку України станом на 1 січня 2017 року в Україні функціонувало 96 банків. Ліквідація низки проблемних банків, з одного боку, позитивно впливає на прозорість банківської системи, а з іншого – призводить до погіршення конкурентного середовища та умов надання банківських послуг у зв'язку із суттєвим зменшенням кількості учасників банківського сектору. Різке підвищення значення індексу

Герфіндаля-Хіршмана підтверджує зростання рівня концентрації, зниження конкуренції та збільшення ризиків для клієнтів на ринку банківських послуг. Так, оцінка рівня концентрації обсягу банківських активів показала, що на 5 найбільших банків в Україні на кінець 2016 року припадало 56,1% чистих банківських активів, що, у свою чергу, характеризує ринок банківських послуг як помірно концентрований із монополістичним видом конкуренції [3].

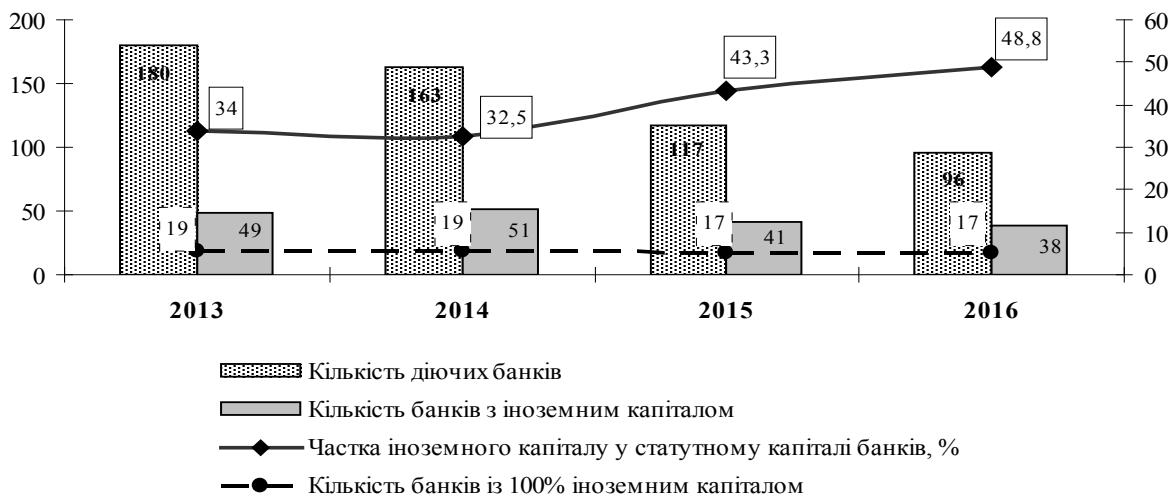

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків в Україні [4]
Джерело: складено за даними [3,7]

Перехід Приватбанку у власність держави суттєво змінив структуру банківської системи України і станом на 1 січня 2017 року банки з приватним українським капіталом склали близько 13%, банки іноземних банківських груп – 35%, державні – 51,3% (28,1% на початок 2016 року).

Присутність іноземних банків для України має як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних моментів належать: впровадження передових методів ведення банківської діяльності (система менеджменту іноземних банків, наявність новітніх інформаційних технологій дає можливість покращити ефективність функціонування національної банківської системи в кризових умовах); підвищення якості системи управління банківськими ризиками; зростання обсягу банківських ресурсів і посилення стабільності їхніх джерел; розширення спектру банківських продуктів, комплексний підхід до обслуговування різних клієнтів; запровадження міжнародного досвіду

фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває дуже важливого значення в умовах фінансової кризи; підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників [5, с. 624].

До основних негативних наслідків функціонування іноземних банків в Україні можна віднести те, що їхня присутність може послабити позиції ще недостатньо розвинутої банківської системи нашої країни. Вихід із ринку значної кількості банків з українським капіталом призвів до зростання частки банків іноземних банківських груп. Так, станом на кінець 2016 року частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи України становила 48,8% проти 32,5% у 2014 році. Доцільно відзначити, що частка іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи України є одним із основних індикаторів економічної безпеки держави. Оптимальне значення цього показника має знаходитися в межах 20-25%. Перевищення порогового значення у 40% вказує на велику

ймовірність втрати контролю над банківською системою України з боку держави. Водночас, виходячи на ринки країн, які розвиваються, іноземні банки не поспішають із впровадженням нових послуг та зниженням процентних ставок за кредитами. Основна мета їхньої діяльності полягає у встановленні контролю за фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку вони інтегруються [6, с. 260]. Відтак, наявність іноземного капіталу у структурі банківської системи України у найближчій перспективі не призведе до здешевлення кредитних ресурсів для реального сектору економіки та до залучення прямих інвестицій у пріоритетні галузі економіки, а спровокує певні фрагментарні процеси, які заважатимуть подальшому розвитку вітчизняного банківського сектору.

Аналіз банківської діяльності в Україні показав (табл. 1), що за підсумками 2016 року обсяг загальних активів банків збільшився на 10,6%, а чистих – практично не змінився (+0,15%). Однією із складових приросту загальних активів стало збільшення портфеля ОВДП та похідних інструментів Приватбанку внаслідок його переходу до державної власності. Поряд з цим, не менш вагомими причинами коливання обсягу банківських активів у досліджуваному періоді було виведення значної частини комерційних банків із ринку, скорочення кредитних портфелів банків та зміна курсу національної валюти (на початок 2017 року частка активів в іноземній валюті у загальному обсязі банківських активів становила 41,8%).

Таблиця 1.

Основні показники банківської діяльності в Україні

Показник	2013	2014	2015	2016
1. Чисті активи банків, млрд. грн.	1278,1	1316,85	1254,39	1256,30
2. Кредитний портфель, млрд. грн.	911,40	1006,36	965,09	1005,92
3. Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	7,7	13,5	22,1	21
4. Вкладення в цінні папери, млрд. грн.	138,29	168,93	194,84	332,27
в т. ч. ОВДП, млрд. грн.	81,05	93,43	81,58	255,47
5. Зобов'язання банків, млрд. грн.	1085,5	1168,8	1150,7	1132,5
5.1. в т. ч. кошти суб'єктів господарювання, млрд. грн.	234,9	261,4	317,6	369,9
5.2. в т. ч. кошти фізичних осіб, млрд. грн.	433,7	416,4	389,1	437,2
6. Фінансовий результат діяльності банків, млн. грн.	1436	-52966	-66600	-159387

Джерело: складено за даними [3,7]

У поточній ситуації банківська діяльність й надалі продовжує характеризуватись невисокою активністю кредитних операцій. Протягом 2016 року обсяг банківського кредитного портфеля порівняно з 2015 роком збільшився на 4,2%, що зумовлено у значній мірі конвертацією валютних кредитів у гривневі. Обсяг суми кредитів, наданих фізичним особам, протягом останнього року знизився на 10,43% і становив 847,09 млрд. грн., а кредити, надані суб'єктам господарювання, за підсумком 2016 року збільшилися на 1,98% і на початок 2017 року досягли значення у розмірі 157,39 млрд. грн.

Незначний обсяг банківського кредитування пов'язаний із системною проблемою нестачі довгострокових ресурсів у банківській системі, обмеженим доступом до нових запозичень на міжнародних ринках, погіршенням платоспроможності позичальників, збільшенням обсягів проблемних кредитів, а також зниженням мотивації банків до кредитування внаслідок існування безризикових високоприбуткових інструментів – ОВДП та депозитних сертифікатів НБУ, частка яких на початок 2017 року становила 24,6% чистих банківських активів.

Збільшення величини позичкового процента і зниження платоспроможності економічних суб'єктів на тлі погіршення економічної кон'юнктури ринку та платіжної дисципліни позичальників призвело до зростання частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитного портфеля. Доцільно зауважити, що погіршення якості кредитного портфеля призводить до фінансових збитків, зниження репутації банку, втрати його ліквідності та відволікання коштів для формування додаткових страхових резервів під проблемні кредити через погіршення якості активів. Таким чином, одночасно зі зменшенням доходів банків зростають банківські витрати [8].

Дослідження обсягу банківських зобов'язань показало, що їхній обсяг в Україні протягом 2016 року суттєво не змінився. Протягом 2013-2015 рр. у банківському секторі досить помітною була тенденція до відтоку вкладів фізичних осіб та зниження їхньої питомої ваги у структурі зобов'язань банків внаслідок зниження реальних доходів населення, підвищення недовіри до банківських установ, що зумовлено як складною економічною ситуацією в Україні, так і суперечливими діями Національного банку, які пов'язані із невиконанням ним у повній мірі своїх функцій щодо банківського регулювання нагляду. Проте, перегляд політики НБУ та поетапне скасування обмежень на зняття вкладів позитивно вплинули на процес відновлення банківських депозитних ресурсів у 2016 році. Станом на 1 січня 2017 року сукупний обсяг клієнтського портфелю банківської системи України становив 807,07 млрд. грн. (приріст 14,2% порівняно з аналогічним періодом попереднього року). Нові депозитні вклади замінили кредити НБУ, частину субординованих боргів та міжбанківських кредитів, які було переведено у капітал.

Оцінка структури банківських зобов'язань за строковим характером вказує на переважання у клієнтському портфелі короткострокових вкладів терміном до 1 року. З вересня 2015 року встановилася чітка тенденція до зростання обсягу вкладів на вимогу. Станом на 1 січня 2017 року банківські вклади на вимогу становили 48,2% депозитного портфеля банків (42,5% на початок 2016 року). Така значна частина коштів на вимогу у структурі банківських вкладів є суттєвим ризиком для фінансової стійкості українських банків.

Загалом банківська система України протягом останніх декількох років втратила близько

третини строкових депозитів фізичних осіб. Результати соціологічного дослідження показують, що лише 11% опитаних респондентів зберігають більшу частину своїх власних заощаджень у банках, 7% – довіряють банківським установами лише половину своїх коштів, а 49% – лише їхню незначну частину [9]. Утримання майже третини опитаних респондентів від послуг банківських установ, не дає об'єктивних підстав стверджувати про відновлення довіри населення до банківської системи.

Погіршення окремих показників банківської діяльності призвело до зниження ефективності функціонування банківської системи в цілому. За підсумками 2016 року в Україні зафіксовано історично великий збиток банківського сектору – майже 159 млрд. грн., з яких майже 136 млрд. грн. (майже 80%) припадає на Приватбанк. Для решти банків сукупні збитки за підсумком 2016 року зменшилися до 23 млрд. грн. порівняно з 66 млрд. грн. у 2015 році. Основними причинами збиткової діяльності банків став вплив залучених коштів, протермінування платежів суб'єктами господарювання, відрахування у страхові резерви тощо. Банківські установи, що завершили звітний період з додатним результатом діяльності, отримали сукупно 10,82 млрд. грн. прибутку. Серед найбільш прибуткових банків у 2016 році були виключно іноземні фінансові установи – Райффайзен Банк Аваль, Сітібанк та ОТП Банк. На топ-3 найбільш прибуткових банків за підсумком 2016 року припадало 57,5% загального обсягу прибутку, отриманого банківською системою України [10].

Висновки. Банківська система є невід'ємною складовою фінансової системи, а її стабільність та надійність є вирішальною умовою економічної безпеки країни в цілому. Дослідження сучасного стану функціонування банківської системи України показало, що вона протягом останніх років перебуває у стані затяжної кризи, ступінь впливу якої визначається системою факторів, основними серед яких є: військово-політична нестабільність, загальноекономічна дестабілізація, невисокий рівень капіталізації банків, зниження банківської ліквідності, слабка диференціація банківських послуг, загрозливий вплив тіньової економіки, значна економічна та географічна концентрація, зниження довіри населення до банківського сектору та продуктів, що пропонують його суб'єкти, суттєві частки проблемних активів на балансі банків, низький рівень ризик менеджменту банків, недосконала система захисту депозитних вкладів тощо.

Для вирішення актуальних проблем розвитку банківської системи та стабілізації умов її функціонування необхідно застосувати систему заходів, спрямованих на: диверсифікацію банківських активів; впровадження нових депозитних програм; підвищення рівня капіталізації банківського сектора шляхом залучення додаткового акціонерного капіталу; удосконалення процедур санації, реорганізації та ліквідації банків; виконання та дотримання

нормативів НБУ, що регулюють діяльність комерційних банків; створення умов для залучення інвестицій у вітчизняну банківську систему в межах, що не створюватимуть суттєвих фінансових ризиків. Реалізація запропонованих заходів дозволить мінімізувати вплив негативних факторів на банківську діяльність у короткостроковій перспективі та створить умови для прискореного розвитку банківської системи України у майбутньому.

Список використаних джерел

1. The Global Competitiveness Report 2016–2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www3.weforum.org/docs/GCR2016-017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf
2. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 (у редакції рішення Правління Національного банку України від 16 січня 2017 року № 28). – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
3. Корецька Н. І. Процес концентрації ринку банківських послуг України: оцінка та стратегії позиціонування / Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2014. – № 1. – С. 196–204.
4. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>
5. Бугель Ю.В. Проблеми розвитку банківської системи в Україні / Ю.В. Бугель // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Випуск 9. – С. 623-626. <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/127.pdf>
6. Пурій Г.М. Активізація інвестиційної діяльності банківської системи в контексті розвитку глобалізації / Галина Пурій // Науковий вісник НЛТУ України. Збірник науково-технічних праць. – 2009. – Випуск 19.12. – С. 255 – 263.
7. Огляд банківського сектору. Лютий 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>
8. Офіційний сайт Національного Інституту стратегічних досліджень України «Проект стабілізації банківської системи шляхом підвищення довіри до банків» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/dovira_do_bankiv-8d9b8.pdf
9. Третина українців не довіряє банкам // Інформаційне агентство «УНІАН» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://economics.unian.ua/finance/1132839-tretina-ukrajintsiv-ne-doviryayut-bankam-doslidjennya.html>
10. Аналітичний огляд банківської системи України за результатами 2016 року // Національне рейтингове агентство «Рюрік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf